

УДК 784.071.2(477)

СПЕЦИФІКА ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ПОЕТИЧНОЇ ОБРАЗНОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА В МУЗИЧНІЙ ХОРОВІЙ ТА ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ С. ПАВЛЮЧЕНКА

Магаліс О.В.

Київський національний університет культури і мистецтв

У статті досліджено поезію Т. Шевченка в контексті творчої спадщини С. Павлюченка. Охарактеризовано деякі обробки та аранжування С. Павлюченка на предмет наявності в них комплексу композиційних засобів поетичної спадщини Т. Шевченка. Окреслено вплив творчості «кобзаря» на формування патріотичної складової репертуару українського народного студентського хору Київського національного університету культури та мистецтв. Висвітлено творчий доробок С. Павлюченка та значимість митця в контексті формування національної народної хорової школи.

Ключові слова: мистецтво, С. Павлюченко, Т. Шевченко, народний хор, Київський національний університет культури і мистецтв.

Постановка проблеми. Вивчення історії національної хорової музики останніх десятиліть є дуже важливим напрямком сучасних наукових досліджень, адже хорова музика – це одна з найважливіших галузей сучасної художньої творчості.

Одним з визначних її представників був видатний український диригент і педагог С. Павлюченко, творчу постать якого за масштабом таланту і його мистецьким значенням, можна з повним правом порівняти з такими видатними корифеями як М.Ф. Колесса, П.І. Муравський, М.М. Кречко, Г.Г. Верьовка, А.Т. Авдієвський, Є.Г. Савчук. Не менш вагомим є значення творчих досягнень С. Павлюченка в галузі опрацювання фольклорних джерел.

Обробки та аранжування народних пісень Станіслава Євстигнійовича для народного хору увійшли до золотого фонду українського радіо. Вони звучать на різноманітних фестивалях та конкурсах хорового співу, виконуються за межами України. Втім, незважаючи на їх широку популярність, вони й дотепер не стали об'єктом музикознавчих досліджень, що значно посилює актуальність даного дослідження. Сутність цих аспектів актуалізується в дослідженні на прикладі мистецької діяльності С. Павлюченка на посаді художнього керівника та головного диригента українського народного хору КНУКіМ.

Аналіз останніх досліджень. Аналізуючи останні дослідження в площині обраної пробле-

матики ми звернули увагу на ґрунтовну працю О. Бенч-Шокало «Український хоровий спів: актуалізація звичаєвої традиції» [1]. На сторінках книги автор намагається звернути увагу науковців на потребі збереження історико-фольклорних традицій та традицій національного хорового співу на тлі всеосяжної глобалізації.

В контексті проблематики гуртового співу О. Бенч-Шокало вдається до детального аналізу історичних чинників, що сприяли виникненню та розвитку автентичного гуртового співу, професійного академічного хорового співу, професійного народного хорового співу, фольклорно-репродуктивного гуртового співу, самодіяльної (аматорської) творчості.

Більш детально самодіяльну аматорську творчість охарактеризувала Н. Пиж'янова в дисертаційному дослідженні: «Виконавський хоровий фольклоризм як історичне регіональне явище (на прикладі творчої діяльності П. Демуцького)» [7]. На сторінках наукової праці феномен аматорського виконавства розглядається як найвагоміший чинник в процесі становлення національної хорової школи як Черкаського регіону так і всієї України. В цьому контексті нам видається доречним звернути увагу на постать П. Демуцького та його значенні в площині розбудови національної народної хорової школи. Так, О. Скопцова наголосила на високому професійному рівні П. Демуцького, на що вказує наступне: «...використовував різноманітні музично-виконавські засоби: збільшення кількості голосів, створення завершених музичних форм з хоровим вступом, модуляції, квартові зіставлення куплетів, чергування заспіву солістів та хорових груп, співу соліста на фоні хорового звучання, а також використання народного музичного інструментарію тощо» [12, с. 104].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Національний фольклор завжди цікавив не тільки представників музичного мистецтва, але й поетів, серед яких чи не найбільшого значення в площині взаємозбагачення належить Т. Шевченку.

У вступі до першого видання творів Т. Шевченка на заході [11] Ярослав Рудницький наводить доволі цікавий факт: «В 1859 році в місті Ляйпцігу в Німеччині появилася маленька чепурненька книжечка під наголовком «Новые стихотворения Пушкина и Шавченки» [11, с. 9], після переліку надрукованих у виданні поезій Пушкіна та поем Шевченка Я. Рудницький продовжує: «При першій поемі Шевченка «Кавказ» додано нотку з дуже патріотичним змістом, що в перекладі на українську мову звучить: «Оці вірші прислано нам в українській мові з заміткою, що вірші Шевченка – вислів загальних накіпільних сльоз: не він плаче над Україною – вона сама плаче його голосом» [11, с. 9]. Як бачимо, в словах цієї замітки поет наділений властивістю говорити від імені всього народу та передавати реальні явища у містичному дусі. З огляду на це не безпідставною є слава, що закріпилась за Т. Шевченком, а саме «народний кобзар». Є й інший погляд на фольклоризм поезії Тараса. Ще в 1878 році М. Драгоманов зазначив: «Та ми думаємо, що не може бути, щоб хто-небудь міг що сказати за мільйони, навіть сказати так, як го-

ворять мільйони» [4, с. 355]. На перший погляд вище наведені цитати перебувають у протиріччі між собою. Втім, це питання досить детально опрацьовано в монографії С. Росовецького [10], хоча й сам Станіслав Казимирович зізнається, що: «Як і більшість реальних наукових проблем, поставлена в заголовку пропонованої книжки є невичерпною» [10, с. 3].

Мега статті. Головною метою цієї роботи є дослідження поетичної образності Т. Шевченка в музичній хоріві та педагогічній діяльності С. Павлюченка. Наукова робота зумовлена процесом становлення національної народнохорової школи, що займає вагоме місце в сучасних наукових працях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зацікавленість наукового істеблшменту поетичною образністю творчості Т. Шевченка в контексті музичного фольклору та народної хоріві практики не є явищем новим. Як зауважує С. Росовецький: «Проблема взаємозв'язків творчості Т. Шевченка з фольклором привернула увагу вітчизняних учених ще в ХІХ ст.» [10, с. 5]. Так М. Дашкевич звернув увагу на сучасність творчості «кобзаря», що поєднується зі «...старою українською народною творчістю». Цю двоїстість Михайло Павлович намагається охарактеризувати наступними словами: «Його балади, поеми і ліричні твори сяють водночас і красотами штучної художньої техніки, й простою красою народної пісні» [3, с. 169-170].

Про те, що поетові була близька народна музична творчість вказують наступні цитати: «Шевченко, котрого називають останнім кобзарем, був палким аматором і прекрасним співцем українських пісень і записував їх під час своїх мандрівок» [3, с. 169]. Авторитетний музикознавець Д. Ревуцький у своїх спогадах вказав наступне: «Коли мені довелося в 1902 році бути в селі Качанівці в розкішній садибі В. Тарновського, яку нині воля народу перетворила в колгоспний санаторій, старий садівник Тарновського Андрій Микитович Кот привів мене до столітнього дуба на значній відстані від панського палацу і сказав: «Отут під дубом мій батько та інші кріпаки ще старого Григорія Степановича Тарновського сходилися ночами слухати, як Тарас Григорович Шевченко співав їм пісні. Він співає, було, а люди плачуть...» [2, с. 44]. Наведемо ще один записаний спогад, цього разу жителя с. Устимівка М. Наливайка (1878 року народження), який засвідчує потяг поета до співу. Отже, М. Наливайко розповідав, що: «...чув від шинкарки Ганни Єгоровної про те, що за років її молодості Шевченко заходив до її шинку в селі Овнянці (нині Вовнянка) проїздом від Полтави до Миргорода і там «співав пісні з дядьками» [9, с. 18]. Отже не безпідставно за «кобзарем» закріпилась слава наймузичнішого поета світу, адже його поезії притаманна надзвичайна мелодійність.

Наспівність Шевченкових віршів та близькість до народної творчості зумовила їх загальне визнання серед композиторських кіл. Поезія «кобзаря» стала невичерпним джерелом натхнення для таких українських композиторів, як М. Лисенко, І. Шамо, Г. Майборода, Б. Лятошинський, А. Штогаренко та багатьох інших. В передмові до нотного видання, що присвячене

200-річчю від дня народження поета зазначається: «Він був обізнаний з камерною музикою Й. Гайдна, В.-А. Моцарта, Л. Бетховена і часто висловлює свою думку щодо її виконання. Шевченко – своя людина серед провідних музичних кіл Петербурга, його пов'язують дружні стосунки з М. Балакіревим, О. Даргомижським, М. Мусоргським, В. Стасовим. Не кажучи вже про Гулака-Артемовського – провідного співака Петербурської опери...» [8, с. 9].

В контексті поезії Т. Шевченка на особливу увагу заслуговує творча та педагогічна робота С. Павлюченка. Досліджуючи життєвий шлях маестро слід звернути увагу на період його роботи в Київському національному університеті культури та мистецтв. З 1974 по 2010 роки Станіслав Євстигнійович обіймав посаду першого проректора КНУКіМ та займався навчально-виховною роботою. Одним з визначальних досягнень професора С. Павлюченка цього періоду є створення школи народного співу, український народний студентський хор.

Педагогічна та мистецька діяльність С. Павлюченка мала неабиякий вплив на процес становлення національної народнохорової школи. Творчу постать цього видатного українського педагога та диригента за масштабом таланту і мистецьким значенням можна з повним правом порівняти з такими видатними корифеями як М. Колесса, П. Муравський, М. Кречко, Г. Верьовка, А. Авдієвський, Є. Савчук.

З 1984 по 2010 роки С. Павлюченко – художній керівник та головний диригент Українського народного хору КНУКіМ. Слід звернути увагу на те, що ця посада надала можливість митцеві реалізувати себе також в площині педагогічної діяльності. Яскравим свідченням цьому є репертуар очолюваного С. Павлюченком студентського хору. Загальновідомо, що репертуар є однією з основних складових будь якого мистецького колективу. Головним його завданням вважається виховна функція. Як досвідчений керівник за плечима якого був досвід роботи на посаді диригента оркестру та диригента-хормейстера державного українського народного хору ім. Г. Верьовки (1966-1971), а також художнього керівника та головного диригента Ансамблю пісні і танцю Червонопрапорного Західного прикордонного округу (1971-1993), (з 2007 – академічний ансамбль пісні і танцю державної прикордонної служби України), С. Павлюченко мав чітке переконання, що виконання та популяризація найкращих творів національних композиторів сприяє вихованню патріотизму як в середовищі хорового колективу, так і серед слухачів. За час роботи митця на посаді художнього керівника та головного диригента українського народного студентського хору КНУКіМ репертуар цього мистецького колективу збагатився музичними творами на вірші Т. Шевченка. Кожне з цих музичних полотен пройшло через «горнило» творчого генію С. Павлюченка. Так митець зробив аранжування до пісні «Реве та стогне Дніпр широкий», мелодія Д. Крижанівського (за А. Пашкевичем); інструментування пісні «Така її доля», музика Г. Верьовки; вико-

навську редакцію обробки Я. Орлова української народної пісні «Бандуристе, орле сизий»; аранжування вокально-симфонічної поеми «Тополя», музика П. Майбороди; інструментування обробки Л. Ревуцького «Заповіт», мелодія Г. Гладкого. В цьому контексті процитуємо народного артиста України, професора В. Самофалова. В спогадах про С. Павлюченка митець зазначив: «Він дуже обережно ставився до слова, до української поетичної спадщини, і не даремно вагомий в репертуарі¹ твори на вірші Тараса Григоровича Шевченка» [6, с. 26].

Зазначимо, що за допомогою хорових полотен на слова Т. Шевченка С. Павлюченко мав можливість наочно продемонструвати студентам глибини фольклорних поетичних джерел, а також наочно продемонструвати учасникам хорового колективу мистецтво музичного переосмислення поетичних образів за допомогою засобів музичної виразності.

В цьому контексті буде доречним проаналізувати вокально-симфонічну поему «Тополя», музика П. Майбороди. В основі музичного твору лежить балада Т. Шевченка «Тополя», що була написана 1837 року в Санкт-Петербурзі. Зазначимо, що проблематика художнього змісту балади в контексті української побутової лірики є досить традиційною та такою, що висвітлює питання дівочої самотності, не розділеного кохання. Поет використовує порівняння, які яскраво змальовують внутрішній стан дівчини, її розпач:

«Бабусенько, голубонько,
Серце моє, ненько!
Скажи мені щирю правду,
Де милій-серденько?»

Зазначимо, що ці висловлювання є загальними та типовими для народних пісень. На підтвердження наших слів наведемо уривок з народної пісні «Ой, у лісі сосонька». Пісня записана І. Сльотою на Житомирщині в с. Калинівка Лугинського району.

«Ой, козаки, добрі люди,
Де ж ви цього коня взяли,
Де ж ви мого мужа діли?»

Наведені поетичні рядки слугують прикладом обізнаності Т. Шевченка в площині національних фольклорних джерел. В той же час на глибинний зв'язок музики поеми з національними фольклорними пісенними традиціями вказують унісонні октавні закінчення фраз, хроматизація хорових голосів. Як бачимо в контексті цього музичного твору фольклорним надбанням пращурів послуговувався не лише поет Т. Шевченко, але й композитор П. Майборода.

Торкаючись питання музичного виховання студентів народного хору слід вказати на важливість феномену фольклорної поетичності, що є складовою комплексу композиційних засобів. З їх допомогою поет досяг високої структурної організованості вірша та надав йому неабиякої художньої цінності. Трансформація засвоєних поетичних композиційних засобів в площину народного хорового мистецтва значно розширить професійні навички учасників мистецького колективу. Це вчергове засвідчує педагогічну далекоглядність С. Павлюченка на посаді художнього керівника та головного диригента народного хору КНУКіМ.

¹ Мається на увазі репертуар українського народного студентського хору КНУКіМ.

Подальший аналіз твору приводить нас до принципу протиставлення:

«Там десь милий чорнобривий
По полю гуляє,
А я плачу, літа трачу,
Його виглядаю.»

Слід зазначити, що П. Майборода майстерно відобразив принцип протиставлення в музиці. У першому розділі поеми ми спостерігаємо варіювання музичного полотна за допомогою зміни метроритмічної основи, застосування несиметричних розмірів та народних ладів (дорійський, фригійський).

Важливим в контексті побудови драматургічної лінії вірша є містичне забарвлення літературної основи симфонічної поеми:

«Таку пісню чорнобрива
В степу заспівала.
Зілля дива наробило –
Тополею стала.»

В площині музичної складової твору містичне забарвлення досягається П. Майбородою за рахунок застосування мінорного тризвуку шостого ступеню, що слідує за тонічним тризвуком.

В контексті теми наукової статті ми спробуємо проаналізувати деякі обробки, аранжування С. Павлюченка на предмет наявності в них засобів урізноманітнення та розробки музичного полотна, що відповідають композиційним засобам, які Т. Шевченко застосував в баладі «Тополя». Ми не можемо стверджувати, що творчий геній С. Павлюченка формувався виключно під впливом поезії «кобзаря», як і не можемо спростувати того, що творчість поета сприяла становленню мистецької індивідуальності маестро.

Отже, в обробці С. Павлюченка на вірші Д. Павличка, музика О. Білаша, що має назву «Лелеченьки» (з музики до кінофільму «Сон»), вже в п'ятому такті ми спостерігаємо застосування митцем мінорного тризвуку шостого ступеню після тонічного тризвуку. Така послідовність акордів надає музичному твору містичного забарвлення.

Протиставлення, як засіб ускладнення драматургічної лінії твору, яскраво виражений в аранжуванні С. Павлюченка «Не спи, моє серце». Вірші Д. Павличка на музику О. Білаша. В метроритмічній основі музичного полотна спостерігаємо наступне: на чотиридольну метро-ритмічну схему накладається мелодія, що має тріольну побудову. Даний засіб музикування має на меті надати рухливості ліричній мелодії.

Слід вказати на зв'язок обробок та аранжувань митця з національними фольклорними пісненими традиціями. Так в аранжуванні «Любий брате, маму бережи», музика І. Сльоти, вірші А. Камінчука, спостерігаємо октавні закінчення фраз.

Наведені спостереження вказують на обізнаність митця в контексті національної фольклорної спадщини як в музичній, так і поетичній площині.

Вокально-симфонічна поема «Тополя» з яскравою палітрою композиційних поетичних та музичних засобів по праву увійшла до репертуару українського народного хору КНУКіМ. Зазначимо, що С. Павлюченко, як художній керівник та головний диригент мистецького колективу, на високому професійному рівні переосмислив музичну та виховну складові твору. Слід звернути увагу на те, що народний хор КНУКіМ під орудою С. Павлюченка неодноразово виконував вокально-симфонічну поему на різних сценічних площах. На підтвердження наших слів наведемо наступну цитату: «...на святкуванні 110-ї річниці з дня народження Григорія Верьовки Український народний студентський хор КНУКіМ виконав вокально-симфонічну поему «Тополя». «Це була справжня симфонія, така красива поліфонія, майстерне професійне виконання, що присутні завмирили від такого чудового співу» [5, с. 3].

Висновки і пропозиції. Дослідивши поетичну спадщину «кобзаря» в творчому доробку С. Павлюченка науковці та дослідники мистецької поетичної диригентки матимуть змогу більш чітко зрозуміти алгоритм написання обробок на основі національної фольклорної спадщини, зокрема поезії Т. Шевченка. Беручи до уваги виховну функцію дисципліни «Хор» кафедри народного пісенного виконавства КНУКіМ слід вказати, що проведений аналіз вокально-симфонічної поеми «Тополя» яскраво ілюструє актуальність національної фольклорної спадщини. Її вивчення значно збагатить та розширить уявлення хористів в контексті художньої музичної та поетичної образності. На нашу думку важливою складовою патріотичного виховання та національної ідентичності є актуалізація на мистецькій спадщині національних поетів, зокрема Т. Шевченка.

Результати отримані в процесі аналізу творчої діяльності С. Павлюченка можуть бути використані в монографічних й публіцистичних публікаціях, а також в педагогічній практиці, зокрема в курсах навчальних дисциплін середніх та вищих навчальних закладів.

Список літератури:

1. Бенч-Шокало О.Г. Український хоровий спів. Актуалізація звичаєвої традиції : навч. посіб. / О.Г. Бенч-Шокало. – Київ: Укр. світ, 2002. – 439 с.
2. Бойко І. Шевченків дуб : до дня пам'яті Тараса Шевченка / І. Бойко // Шк. б-ка. – 2016. – № 2. – С. 44.
3. Дашкевич Н.П. Отзыв о сочинении Г. Петрова «Очерки истории украинской литературы XIX столетия» / Н.П. Дашкевич ; [упоряд., передм. примітки, покажч. імен Г.А. Александрової] ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, НДІ слов'янознавства і компаративістики Бердян. пед. ун-ту. – Донецьк: Ландон-XXI, 2013. – 351 с.
4. Драгоманов М.П. Вибране / М.П. Драгоманов ; упоряд. та авт. іст.-біогр. нарисів Р.С. Міщук ; приміт. Р.С. Міщука, В.С. Шандри. – Київ: Либідь, 1991. – С. 327-429.
5. Луценко Л. Творчі чарівних мелодій : до 110-ї річниці з дня народження Григорія Верьовки / Л. Луценко // Культура і життя. – 2006. – 6-8 лют. – С. 3.
6. Павлюченко Станіслав Євстигнійович : бібліогр. покажч. до 75-річчя від дня народж. / наук. ред.: А.І. Гурбанська, П.Г. Павлюченко ; уклад.: О.О. Скаченко, В.В. Ткаченко ; М-во культури України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, бібліотека. – Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2012. – 108 с.: іл., портр. – (Серія «Видатні постаті КНУКіМ»).

7. Пиж'янова Н.В. Виконавський хоровий фольклоризм як історичне регіональне явище (на прикладі творчої діяльності П. Демущького) : дис. канд. мистецтвознавства : 17.00.03 / Н.В. Пиж'янова ; Одес. нац. муз. акад. ім. А.В. Нежданової. – Одеса, 2017. – 200 с.
8. Пісенна Шевченкіана (до 200-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка) / упорядкув. О.М. Івасюк ; передм. С.В. Майданської. – Чернівці: Букрек, 2013. – 320 с.: іл.
9. Розсоха Л.О. Перекази про Тараса Шевченка на Миргородщині / Л.О. Розсоха. – Миргород: РОВ Видавництво «Миргород», 2014. – 24 с.: іл.
10. Росовецький С.К. Тарас Шевченко і фольклор : монографія / С.К. Росовецький. – Київ: Видав.-поліграф. центр «Київський університет», 2011. – 415 с.
11. Рудницький Я. Шевченкіана на Заході. Перше видання Шевченка на Заході з нагоди сторіччя 1859-1959 / Ярослав Рудницький // Українська вільна академія наук : зб. заходознавства. – Вінніпер, 1959. – Т. 6. – 80 с.
12. Скопцова О.М. Становлення та особливості розвитку народного хорового виконавства в Україні (кінець XIX – XX століття) : дис. на здобуття наук. ступ. канд. мистецтвознавства : 17.00.01 / Скопцова О.М. – Київ, 2005. – 208 с.

Магаліс А.В.

Київський національний університет культури і мистецтв

СПЕЦИФИКА ПЕРЕОСМЫСЛЕНИЯ ПОЭТИЧЕСКОЙ ОБРАЗНОСТИ Т. ШЕВЧЕНКА В МУЗЫКАЛЬНОМ ХОРОВОМ ТВОРЧЕСТВЕ С. ПАВЛЮЧЕНКА

Аннотация

В статье исследована поэзия Т. Шевченка в контексте творческого наследия С. Павлюченка. Охарактеризованы некоторые обработки и аранжировки С. Павлюченка на предмет наличия в них комплекса композиционных средств поэтического наследия Т. Шевченка. Очерчено влияние творчества "кобзаря" на формирование патриотической составляющей репертуара украинского народного студенческого хора Киевского национального университета культуры и искусств. Освещено творчество С. Павлюченка и его значимость в контексте формирования национальной народной хоровой школы.

Ключевые слова: искусство, С. Павлюченко, Т. Шевченко, народный хор, Киевский национальный университет культуры и искусств.

Magalis O.V.

Kyiv National University of Culture and Art

SPECIFICITY OF RETHINKING THE POETIC IMAGERY OF T. SHEVCHENKO IN THE MUSICAL CHORAL WORK OF S. PAVLYUCHENKO

Summary

The article explores the poetry of T. Shevchenko in the context of the creative heritage of S. Pavlyuchenko. Some arrangements of S. Pavlyuchenko are characterized for the presence in them of a complex of composite means of the poetic heritage of T. Shevchenko. The influence of the creative work of the "kobzar" on the formation of the patriotic component of the repertoire of the Ukrainian national student choir of the Kiev National University of Culture and Arts is outlined. The work of S. Pavlyuchenko and its significance in the context of the formation of the national folk choral school are highlighted.

Keywords: art, S. Pavlyuchenko, T. Shevchenko, folk choir, Kyiv National University of Culture and Arts.